

Klimatförändringar i nordirländsk litteratur

Britta Olinder, docent i engelska

Under en konferens på sensommaren hörde jag en brittisk topptjänsteman med särskilt ansvar för Nordirland tala om den utdragna tragedi av misstag och missförstånd som lett till att 2 300 människor dödats och 40 000 skadats under drygt trettio år av terror, lokalt kallad *the Troubles*, ett ord som betyder krångel, trassel, bekymmer, oro och ängslan. Någon dag senare ser jag en panel av fyra ansvariga politiker, varav två ministrar i den nya regeringen, som så när inte blivit av denna gången heller. De tillhör skilda läger, den ene tidigare IRA-medlem, den andre *Apprentice Boy* från motsatta sidan. De har tidigare inte kunnat tala med varandra. Nu sitter de tillsammans och är fulla av hopp, optimism och framtidstro, redo för kompromisser för landets bästa. Det talas om en smekmånads “*lovey-dovey*” – förvisso en klimatförändring i politiken!

På litteraturens område kan man se något liknande. Decenniers kristillstånd har resulterat i antologier fyllda av dikter från både “katoliker” och “protestanter”, som hjärtskärande gestaltar det obeskrivliga lidande som konflikten skapat; noveller, romaner och teaterpjäser har framställt denna masstragedi i individuella öden. Men de senaste åren har andra ämnen lockat författare i alla genrer. Ett exempel är Deirdre Madden, ett ganska okänt namn här, men en stor språkkonstnär och fängslande berättare, som för övrigt var här vid Göteborgs universitet för mindre än två år sedan för att läsa ur sin senaste bok. Hon har publicerat sex romaner; en sjunde finns hos förläggaren och kommer ut nästa år.

Under de år då hoten fortfarande var starka, skrev Madden romanen *Day by Day in the Darkness* om tre systrar som lever sina liv i skuggan av terrormordet – av misstag till råga på allt – på den älskade pappan. Den äldsta, Helen, arbetar som jurist i Belfast, bland annat som försvarare av en terrorist som skjutit ihjäl en taxichaufför. Kate bor i London och är

modejournalist och Sally, den yngsta har stannat kvar hemma hos mamman på gården i grevskapet Antrim och har blivit lärare i byskolan, där de alla tre gått. Det är vanliga, vardagliga liv vi får en inblick i genom den berättelse som byggs upp under den vecka Londonsystemen är tillbaka hemma för att tala om att hon är gravid och beredd att ensam ta hand om barnet; en nog så känslig situation även i dagens Nordirland, särskilt i en katolsk familj.

Genom täta tillbakablickar får vi även del av systrarnas barndomsupplevelser och det nära och varma förhållandet till den förstående pappan men också det tidiga förloppet av den nordirländska konflikten sett med barnaögon. Att katten äntligen fått sina sex ungar känns så mycket viktigare än att O'Neill avgått som premiärminister, men så ser inte föräldrarna det. De vuxnas reaktioner och heta ordväxlingar är ofta gåtfulla. När flickornas uppmärksamhet inriktas på stavningsprov i skolan eller ett förestående tandläkarbesök, blir de äldres upphetsade glädje över att Bernadette Devlin valts till parlamentet i London svårbegriplig. Politiken och våldet får allt större utrymme i familjens liv. Motsättningarna i samhället ökar. Republikanska och lojalistiska demonstrationer slutar i upplopp. Det känns smärtsamt när den pålitlige protestantiske målaren de brukat anlita och som alltid arbetat för dem som en vän i huset, inte mer vågar sig till ett katolskt område. En skolkamrats storebror omkommer då han försöker placera ut en bomb. Soldater med laddade gevär syns överallt. Deras posteringar är som fästningar. *Checkpoints* och kontroller så fort man förflyttar sig, om så bara för att köpa en tidning i närmsta butik. Och så är det den ständigt närvarande skrällen.

Den centrala händelsen i romanen, mordet på systrarnas pappa, antyds i en bisats redan på den tredje sidan, och hänvisas sedan till gång på gång, men inte förrän på den sista sidan bevittnar vi hur pappan, uppenbarligen av misstag, skjuts ner på nära håll av två män. De kommer inrusande och försvinner sedan ut lika plötsligt och med glädjeskutt för att det gick så smidigt. Pappan hade suttit och druckit te vid köksbordet hos sin bror, som var det egentliga målet. Hur denna händelse på tusen sätt påverkar hustru, döttrar – ”sorgen var hela tiden närvarande” – och i hög grad också brodern och hans familj, visas tydligt genom berättelsen. De senares hus är ”vanhelgat”; köket måste helt byggas om och med det

försvinner den invanda trivseln med konkreta minnen av sådant som jularnas lekar och nötknäckning. En ytterligare börda är den närgångna behandlingen i media: att på tidningens första sida mötas av sin egen bild tagen när man står upplöst av sorg vid den öppna graven. Och att sedan förstå att många tar för givet att pappan dödsats för att han var terrorist och hade sig själv att skylla, sådant kan väcka ett ursinnigt hat i känsliga sinnen.

Hemma var en väldig himmel, det var platta åkrar med mager jord kantade av hagtorn och al. Det var fåglar i flykt; det var myggor som rökpelare i sommarskymningen. Det var grått vatten, det var en vanvettig vind; det var ett stadigt stenhus där tystnaden var spöklik. Cate var på väg hem.

Så börjar boken och där finns också många andra beskrivningar av Nordirland, både stad och land. Det är mot denna bakgrund av lyriskt beskrivna landskap som också många andra tragedier återges, mer eller mindre i förbifarten och på båda sidor av ett allt mera uppdelat land. Det får läsaren att förstå att "ingen skulle kunna mäta det lidande som konflikten hade vållat och alla de fruktansvärda saker som hade hänt". Som en recensent säger: "Ingen annan bok har gett mig ett sådant kvarstående intryck av hur illa skadat Nordirland är."

Den roman av Madden som följer efter *One by One in the Darkness* är *Authenticity*. Det är en skildring av relationer inom familjen, mellan män och kvinnor, föräldrar och barn, mellan syskon men också om förhållandet mellan konstnärer och deras konst. Den utspelas i Dublin, i grevskapet Wicklow söder om huvudstaden och delvis också i Italien, men Nordirland eller konflikten mellan folkgrupperna nämns överhuvudtaget inte. Medan den förra romanen leder fram till det mord som överskuggar hela berättelsen, förekommer visserligen död även i den senare men inte genom sekteristiskt våld och den genomsyras framför allt av hopp och färg och ljus.

Som i den tidigare boken skiftar handlingen från den ena personen till den andra och från olika perioder i deras liv. I centrum står Julia, omkring 25 år, konstnär i början av sin karriär, och Roderick, tjugo år äldre, erkänd och uppskattad för sitt måleri men med ett misslyckat

äktenskap och svår alkoholism bakom sig. William finns också med från början, där han sitter deprimerad och viljelös på en bänk i en central Dublinpark. Julia slår sig ner bredvid honom, ser hans tillstånd och ser till att han kommer hem. Av och till har de kontakt. William vill helst av allt bli konstnär och tar sig så småningom tid från sitt manschetttyrke för att måla men lyckas inte så bra som han önskar. Till slut tar han sitt liv.

Bokens titel, 'Äkthet', är inte en kioskvältare, men den ger en ledtråd till något centralt i denna och Maddens övriga romaner. Det gäller äkthet både i liv, i personlighet och i den konst som utövas. Jag tolkar det så att William inte representerar denna egenskap, vare sig i sitt liv, sin karaktär eller i sitt måleri, medan den är utmärkande för Julia och Roderick. I den senares fall beskrivs dock en period, då det finns brister i äktheten, något som växer fram under hans äktenskap i Italien, möjligen i relationen till svärföräldrarna. Detta driver honom till en alkoholkonsumtion, som i sin tur påverkar äktenskapet igen. I sitt måleri tycks han dock behålla sin autenticitet.

I Rodericks ursprungsfamilj tycks äktheten leva på den manliga sidan, medan modern och systrarna lyder under konventionens band. Det är särskilt förhållandet mellan bröderna som skildras på ett fint och ömsint sätt. När Dennis som femåring fick hålla sin nyfödde lillebror i famnen och tillfrågades om han alltid skulle ta hand om honom, lovade han det. Det löftet har han hållit, även när Roderick inte hade någonstans att bo och när han var så alkoholförgiftad att han inte kunde reda sig. Dennis älskar musik, men insåg att han inte var tillräckligt bra som pianist. Han utbildade sig då till ekonom, bankman. Sin äkthet visar han i sitt liv, i sin person.

Roderick var lika besatt av färg och måleri som Dennis av musik, men kunde inte tänka sig något annat än att utveckla sin konst. Ett stipendium förde honom till Italien och där blev han kvar genom sitt giftermål och fick tre döttrar. Det är inte minst i skildringen av det stora eleganta bröllopet som skillnader i äkthet mellan olika familjemedlemmar framträder. Dennis starka reaktion mot det hela är särskilt märkbar. Som antytts ovan, fick den ohållbara situationen Roderick att efter några år svika både sig själv, sin hustru och, värst av allt, sina döttrar. Det är inte förrän efter hans tillfrisknande som han förmår göra något åt sin relation

till dem. Hans frånskilda hustru har funnit en annan man och så småningom återvinner han döttrarnas förtroende. Relationen till Julia är fri och öppen, utan band men med stark gemenskap inte minst när det gäller konstnärskapet.

Julias bakgrund är märkt av moderns död i en trafikolycka och Julias svårighet att minnas henne. Hon har en nära relation till sin far, som bor kvar i grevskapet Wicklow, dit hon regelbundet beger sig. Han kan inte riktigt förstå hennes önskan att ägna sig åt konst men lägger inga band på hennes självständighet. Efter sin utbildning i konstskola söker hon nu nya vägar, nya konstformer och anses lovande.

Vad jag har velat visa är skillnaden i de två romanernas ämne och atmosfär, den tydliga klimatförändring som har inträffat i mellanperioden och som uppenbarligen åtminstone delvis är en följd av det förändrade politiska klimatet. Den kan naturligtvis också vara beroende av författarens egen utveckling och av olikheten i just motiv och miljö.

